

УДК 316.332

DOI <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2021.89.5>

О. О. ДЕЙНЕКО

кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціології,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

АКСІОСТРАТЕГІЇ ЗГУРТОВАНОГО СУСПІЛЬСТВА: ЦІННІСНА ГОМОГЕННІСТЬ, ЦІННІСНА ГЕТЕРОГЕННІСТЬ ЧИ «ВІДМОВА ВІД ЦІННОСТЕЙ»?

Стаття присвячена аналізу особливостей позиціонування цінностей у концепціях соціальної згуртованості, що сформовані в межах політичного й академічного дискурсів її вивчення. У процесі дослідження особливостей «присутності» ціннісного складника в дефініціях соціальної згуртованості автор здійснює аналіз переваг та недоліків двох концепцій – ціннісної гомогенності та ціннісної гетерогенності. Недоліком обох автор визначає відсутність визначення методологічного статусу цінностей, коли останні виступають чи то компонентом, чи то чинником посилення соціальної згуртованості. Підсумовано, що «спільні цінності», на необхідності формування яких наголошують представники концепції ціннісної гомогенності, можуть мати амбівалентний характер стосовно соціальної згуртованості (тобто як послаблювати, так і посилювати її, чи мати різну спрямованість свого впливу на макро- та мезосоціальних рівнях). Перспективним убачається синтез концепцій ціннісної гомогенності та гетерогенності, коли «спільними цінностями» мають стати саме «цінності згуртованого суспільства». Автор підсумовує, що моніторинг інтеріоризації українцями «цінностей згуртованості» та визначення ступеня їхньої «спільності» ідентифікуватиме соціокультурне підґрунтя потенційного стану соціальної згуртованості в Україні. У методологічній площині автор обґрунтовує доцільність «відходу від цінностей» у теоретичній концептуалізації та емпіричній операціоналізації соціальної згуртованості та подальшому дослідженні кореляційного зв'язку з конкретними наборами цінностей. Водночас підкреслено, що «введення» ціннісного компонента з дефініції й емпіричної операціоналізації соціальної згуртованості не позбавляє моделі дослідження соціальної згуртованості ціннісного підґрунтя, що унеможливорює редукування та відмову від соціокультурної природи феномену соціальної згуртованості. У подальших дослідженнях автор убачає доцільним застосовувати диференціацію цінностей (як «спільних цінностей», так і «цінностей згуртованості») на такі, що декларуються та реалізуються. Застосування такої типології дозволить виокремлювати два стани соціальної згуртованості – потенційний (побудований на декларативних цінностях) та реальний (актуалізований), що враховує реалізацію задекларованих цінностей у практичній площині.

Ключові слова: соціальна згуртованість, спільні цінності, цінності згуртованості, аксіостратегія, ціннісна гомогенність, ціннісна гетерогенність.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації, світової пандемії та стрімкого розвитку сучасних інформаційних технологій збереження соціальної згуртованості українського суспільства та пошук державою успішних «формул» забезпечення її відтворення являє собою надактуальне завдання для спільної роботи науковців та посадовців. До чинників актуалізації дослідження соціальної згуртованості українського суспільства варто додати семирічний контекст війни, анексію Криму та наявність населення, що перебуває на тимчасово невідконтрольованих Україні територіях Донбасу і Криму. Усе це робить феномен соціальної згуртованості не лише актуальною темою для наукових досліджень, але й онтологічним стрижнем відтворення сучасного українського суспільства. Проте комплексні дослідження проблематики соціальної згуртованості¹, як і розроблення нормативних актів на рівні держави, що мали б на меті її підтримання та посилення, поки відсутні в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Водночас дослідження соціальної згуртованості як соціального феномену та соціологічної категорії досить поширені в західних наукових студіях ще з кінця 80-х рр. Ознайомлення з роботами Дж. Дженсон [2], П. Бернарда [3], Дж. Чана [4], Р. Бергер-Шмітт [5] засвідчує, що соціальна згуртованість – це складний, багаторівневий та різноаспектний феномен, що має унікальний методологічний статус, виступає водночас самостійним вектором державної соціальної політики (на національному та наднаціональному рівнях) та науковим концептом, що перебуває у фокусі дослідження сучасних соціологів. Така двоїста природа соціальної згуртованості зумовила формування двох дискурсів її дослідження – політичного й академічного (за Дж. Чаном [4]).

Зважаючи на численні спроби дефінування соціальної згуртованості, у наукових студіях оформились окремі методологічні підходи до її дослідження. Так, дослідники Р. Ендрю, С. Джільке та С. Девал виокремлюють два підходи до розуміння соціальної згуртованості, перший із яких заснований на наявності спільних норм та цінностей, що пов'язують людей у межах спільноти, а другий характеризує фактичну якість соціальних відносин між цими людьми [6]. К. Халс і В. Стоун узагальнюють підходи до визначення поняття «соціальна згуртованість» і виокремлюють три сфери його застосування. Перша сфера – соціальні відносини повсякденного життя, що характеризують соціальний капітал. Друга – зменшення відмінностей, розколів та нерівностей між соціальними групами. Третя сфера постає більшою, ніж сукупність наведених вимірів, включає культурний аспект. Вона окреслює норми, що лежать в основі «зв'язків, що пов'язують» людей, формують почуття спільної мети, спільної ідентичності, спільних цінностей [7]. Так, соціокультурний підхід до розуміння соціальної

¹ Винятком є дослідження київських соціологів, здійснене у 2017 р. (докладніше: [1]).

згуртованості є одним із центральних у її дослідженнях, що актуалізує увагу до вивчення місця і ролі аксіофеноменів у забезпеченні соціальної згуртованості сучасних суспільств. У практичній площині така дослідницька стратегія дозволяє шукати відповіді на питання, які соціальні цінності потрібні для формування згуртованого суспільства.

Мета статті. Метою даної роботи є аналіз особливостей позиціонування цінностей у різних концепціях соціальної згуртованості, що сформовані в межах політичного й академічного дискурсів її вивчення.

Виклад основного матеріалу. Ціннісна площина досить часто «присутня» у визначеннях соціальної згуртованості. У дефініціях дослідники найчастіше апелюють до категорії «спільних цінностей» (shared values) на макрорівні суспільства, проте не розкривають конкретного переліку таких цінностей. Так, аналітики Мережі соціальної згуртованості визначають останню як «постійний процес розвитку канадської спільноти, побудованої на основі спільних цінностей, спільних викликів та рівних можливостей, що сформовані на засадах почуття довіри, надії та взаємодопомоги серед усіх канадців» [8, с. 3]. Це визначення дає розуміння того, що соціальна згуртованість конструюється на засадах спільних цінностей, тобто останні є її онтологічним стрижнем та необхідною умовою виникнення.

Своєрідне пояснення такого стану речей знаходимо в моделі п'яти дихотомій соціальної згуртованості, розробленої дослідницею Мережі соціальної згуртованості – Дж. Дженсон. Однією з виокремлених нею дихотомій є «*приналежність – ізоляція*», де полюс приналежності формують спільні цінності та колективні ідентичності, що дозволяють відчувати себе частиною соціальної спільноти. Ще одна вісь, що стосується ціннісної площини, – «*прийняття – неприйняття*», яка засвідчує значущість плюралізму думок і терпимості до розмаїття як засад формування соціальної згуртованості [2]. В іншій своїй роботі Дж. Дженсон у співавторстві з К. Бове суттєво розширює перелік складників соціальної згуртованості, серед яких «спільні цінності» мають ключову позицію. На думку дослідниць, соціальна згуртованість характеризується наявністю спільних цінностей та громадянської культури, заснованої на взаємоповазі; соціального контролю, заснованого на спільних цінностях тощо [9].

Функціональну роль «спільних цінностей» розкривають у своєму дослідженні інші закордонні науковці – Е. Кернс та Р. Форрест. Вони визначають згуртоване суспільство як таке, у якому «члени поділяють спільні цінності, що дозволяє їм визначати спільні цілі та завдання, а також поділяти загальний набір моральних принципів і кодексів поведінки, за допомогою яких формуються їхні відносини один з одним» [10, с. 997]. Це визначення встановлює зв'язок між рівнем ціннісних орієнтацій (як засвоєних цінностей соціальних суб'єктів) та соціальними практиками, розкриває синтетичну природу феномену соціальної згуртованості. Заслугою цих дослідників варто визнати і те, що вони

надають соціальній згуртованості «людське обличчя», тобто розглядають її не як атрибут соціальної структури, а як результуючу практик соціальних суб'єктів. На відміну від більшості інших дослідників, Е. Кернс та Р. Форрест аналізували особливості формування соціальної згуртованості на рівні локальних спільнот (сусідства, мегаполісів), що суттєво розширило дослідницький простір цього феномену.

Наведені вище визначення соціальної згуртованості, що побудовані довкола феномену спільних цінностей, на думку Д. Шифера та Дж. Нолл, варто віднести до такої аксіостратегії згуртованого суспільства, як ціннісна гомогенність [11]. Прихильники цього підходу припускають, що ціннісний консенсус посилює злагоду соціальних взаємодій завдяки загальним взаємним нормам та зразкам поведінки. Цей підхід відповідає парсонівській традиції погляду на соціальну систему, у якій ціннісні зразки, що поділяються соціальними суб'єктами, можуть сприяти подоланню ціннісних суперечностей між окремими групами, мінімізують конфлікти [12]. На користь цього підходу варто навести і концепцію культурних форм Л. Іоніна [13], що пояснює існування та відтворення соціальних спільнот, поєднаних, серед іншого, спільним доктринальним ядром – системою ідей, цінностей, поглядів на життя тощо. Водночас такий підхід викликає чимало зауважень, коли йдеться про макрорівень суспільства, динамічна природа якого зумовлює динамізм системи цінностей. По-перше, дана концепція засвідчує свою обмеженість, зважаючи на актуалізацію феномену ціннісної амбівалентності, що властива сучасним транзитивним суспільствам, коли ціннісні феномени суспільства являють собою сукупність різних, іноді діаметрально протилежних цінностей (докладніше у [14]). По-друге, залишається незрозумілим, про який набір цінностей йдеться та який ступінь спільності вони мають презентувати. Як слушно зазначає М. Рокич, «схожі цінності, носіями яких є люди, мають для кожного різну значущість» [15, с. 3], отже, наявність спільних цінностей у суспільстві не визначає спільної міри їхнього визнання та значущості для різних соціальних суб'єктів. До того ж досягнення спільних цінностей у сучасних суспільствах ускладнює зростання соціального розмаїття, як на цьому наголошують Дж. Дженсон [2] та П. Бернард [3]. По-третє, чимало питань виникає до тлумачення поняття «спільні цінності», яке розробники дефініцій соціальної згуртованості не пов'язують із конкретним кількісним вимірюванням. На нашу думку, з відомих у науковому дискурсі типологій, побудованих на основі критерію поширеності, поняття «спільні цінності» найбільше відповідає категорія «загальноприйняті цінності» (які ще називають «ядром» ціннісної структури), визначають їх як такі, що приймає та поділяє абсолютна більшість (понад 70%) населення [16]. По-четверте, дана концепція не враховує особливості природи соціальної згуртованості, яка може формуватись у двох протилежних площинах – як орієнтація на спільне благо чи взаємна вигода (об'єднання

заради чогось – «позитивна згуртованість»² за О. Ярською-Смірною [17]) та як соціальне закриття у відповідь на загрозу (об'єднання проти чогось – «негативна згуртованість»³). Залежно від пріоритетності цих стрижнів набір «спільних цінностей» може суттєво відрізнитись.

У зв'язку із цим надважливою є конкретизація «спільних цінностей», оскільки деякі з них – наприклад, цінності досягнення чи влади (за Ш. Шварцем [18]), можуть, насправді, підривати згуртованість, будучи побудованими на засадах переваг однієї людини над іншими. Як слушно зазначає Дж. Дженсон, занадто активна відповідність цінностям може бути соціально невігідною і суперечити принципам свободи та поваги до інших культур [2]. На підтвердження цього зазначимо, що в матеріалах Канадської конференції «Встановлення зв'язків: культура та соціальна згуртованість у новому тисячолітті» постіндустріалізм, постматеріалізм і постмодернізм розглядаються як сили, що розривають та фрагментують соціальні відносини, а в соціетальних масштабах активізують соціальну дезінтеграцію [19]. Останній висновок орієнтує нас на те, що варто виокремлювати цінності, що, набуваючи статус «спільних», насправді можуть послаблювати соціальну згуртованість. Продовжуючи цю логіку, зазначимо, що логічно визначати і такі цінності, що можуть її посилювати (тобто бути визнані як «цінності згуртованого суспільства»). Проте визначені нами групи цінностей є діалектично динамічними: як влучно підкреслює Л. Сокурняська, в умовах транзитивних суспільств цінності, що інтегрують, можуть стати такими, що диференціюють, і навпаки [14]. У нашому випадку актуально наголосити, що «спільні цінності», що здатні послаблювати соціальну згуртованість на рівні суспільства загалом⁴, можуть набувати ознак «цінностей згуртованості» на рівні окремих соціальних спільнот та груп⁵.

Номінацію «цінностей соціальної згуртованості» пропонує російська дослідниця О. Ярська-Смірнова. В аналізі документів Ради Європи (зокрема, «Нова стратегія соціальної згуртованості») як один

² Наприклад ідея буття нації для покращення рівня спільного добробуту на макросоціальному рівні.

³ Ідея об'єднання нації довкола вирішення спільної проблеми – світової пандемії.

⁴ Такі цінності, як індивідуалізм та «права особистості проти держави», що визнані спільними цінностями на рівні нормативних актів Великобританії, не сприяють готовності допомагати іншим на рівні соціальних настанов (яку ми розглядаємо більшою мірою як маркер колективістських цінностей), а отже, радше послаблюють соціальну згуртованість).

⁵ Наприклад, прояв індивідуалізму в контексті значущості захисту своїх прав проти держави, що їх порушує, виступає стрижнем гуртування окремих соціальних спільнот, оскільки активізує практики громадського протесту.

із показників⁶ соціальної згуртованості дослідниця виокремлює поширеність цінностей згуртованості – «життєвого світу», що характеризується «якістю неформальних мереж, відносинами довіри, колективними базовими знаннями і почуттям солідарності» [17]. Проте перелічені дослідницею феномени радше мають ціннісне підґрунтя, аніж визначають конкретний набір цінностей, що можуть бути визнані як «цінності згуртованості».

Як підсумовують Д. Шифер та Дж. Нолл, у концептуальних дебатах щодо ціннісного виміру соціальної згуртованості останнім часом помітний зсув від акценту на консенсусі щодо стилю життя, вірувань та цінностей до розуміння, що соціальна згуртованість має спиратись на прийняття різноманіття та конструктивну роботу з відповідними конфліктами [11]. Прихильники підходу ціннісної гетерогенності стверджують, що замість ціннісного консенсусу суспільство має сприяти конструктивному співіснуванню індивідів, які мають відмінні ціннісні орієнтації, а отже, відтворюють на соціальному рівні ціннісно гетерогенне суспільство, яке водночас є згуртованим [20; 21]. Прихильники цього підходу шукають відповідь на питання про те, які цінності потрібні для підтримки конструктивного співіснування соціальних суб'єктів із різними ціннісними орієнтаціями. Один із варіантів відповіді знаходимо у визначенні соціальної згуртованості, яке наводить К. Фонсека: «постійний процес розвитку добробуту, почуття приналежності та добровільної соціальної участі членів суспільства, водночас розвитку спільнот, які *толерують та сприяють множинності цінностей та культур*, а також надання водночас рівних прав та можливостей» [22, с. 246].

Незважаючи на те, що нині в науковому дискурсі відсутній сформований набір «цінностей згуртованого суспільства», найчастіше йдеться про прийняття різноманіття, на чому наголошує Рада Європи, та цінності, що є суміжними, – повагу, толерантність та людяність [21], мультикультуралізм [22], реціпроктність (взаємність) [2]. Утілення підходу ціннісної гетерогенності найчастіше можна побачити в нормативних документах міжнародних організацій. Зокрема, згідно з позицією ПРООН, соціальна згуртованість вказує на «толерантність та повагу до інституційного, соціального та індивідуального різноманіття, заснованого на сприйнятті гідності кожної людини, рівних прав для всіх та доступу до соціальних механізмів для їх просування та захисту» [23, с. 14]. На наше переконання, застосування визначених цінностей згуртованості є ефективною стратегією розбудови соціальної згуртованості на мегасоціальному рівні міждержавних союзів чи об'єднань, оскільки такі цінності дозволяють конструювати доктринальний

⁶ Ще два показники соціальної згуртованості, наведені у Стратегії, представлені якістю життя (добробуту) населення та соціально вразливих груп та внеском інституційних акторів (докладніше див.: [17]).

стрижень для об'єднання «різнорідного». Водночас цінності згуртованості не є культурно універсальними та можуть варіюватись залежно від соціокультурних особливостей національних контекстів.

Незважаючи на те, що ціннісно гетерогенний підхід більшою мірою відповідає соціокультурній динаміці сучасних суспільств в умовах глобалізації, він також не позбавлений певних методологічних зауважень. По-перше, обидва наведені підходи залишають відкритим питання щодо «статусу» ціннісного складника у взаємозв'язку із соціальною згуртованістю. Не є очевидним, чи то цінності згуртованості є необхідною передумовою її формування (чинник), чи то результатом її відтворення в суспільстві, чи безпосереднім її компонентом (складник). Встановлення методологічної визначеності в цьому зв'язку видається нам вкрай актуальним, оскільки буття в одній іпостасі унеможливує буття в іншій.

По-друге, обидва підходи не розглядають цінності з позицій їхньої диференціації на такі, що декларуються та реалізуються. Така диференціація нам видається вкрай актуальною та методологічно евристичною, оскільки вона дозволяє виокремлювати два стани соціальної згуртованості – потенційний (що враховує декларативні цінності) та реальний (що спирається на особливості їхньої практичної реалізації).

По-третє, виокремлення певного набору цінностей згуртованого суспільства не є універсальним у «просторі та часі» і обмежує дослідника соціокультурною партикулярністю, оскільки відображає певний режим соціальної згуртованості (за Е. Гріном та Дж. Джанмаатом [24]). Так, цінності згуртованості, закріплені в документах Ради Європи, не є такими для архаїчних суспільств, де поведінка щодо «інших» не мала інклюзивного підґрунтя та не була заснована на прийнятті різноманіття, як і, наприклад для сучасних недемократичних політичних режимів. Важливо наголосити, що визначення цінностей згуртованого суспільства завжди відсилає нас до певних ідеологічних систем. У цьому зв'язку актуалізація та підтримання цінностей згуртованості є засобом відтворення певного ідеологічного режиму, що відображає сутність феномену соціальної згуртованості як інструменту конструювання соціально-політичних дискурсів.

Спираючись на аналіз даних Світового дослідження цінностей, а також результати інших досліджень і адміністративні показники, Е. Грін та Дж. Джанмаат виокремили чотири сучасні режими соціальної згуртованості, властиві різним країнам світу [24]. Серед них ліберальний, режим соціального ринку згуртованості, соціально-демократичний і азійський режими. У межах ліберального режиму особливе місце та роль «соціального цементу» відводиться толерантності до різноманіття (що засвідчує реалізацію ціннісно гетерогенного підходу). Режим соціального ринку згуртованості відрізняється від ліберального, зокрема й більшим акцентом на спільних цінностях і активною участю в національному політичному житті (тяжіння до

ціннісної гомогенності). На конкретній цінності – рівності наголошується в рамках соціал-демократичного режиму. Що ж стосується азіатського режиму, то дослідники підсумовують, що інститути та механізми побудови та підтримки соціальної згуртованості в азіатських країнах відрізняються від тих, що існують на Заході [24]. Серед ціннісних особливостей азіатського режиму в інших дослідженнях найчастіше наголошується на відмінності між індивідуалістичним західним світом та колективістським сходом / Азією [25]. Концепція виокремлення режимів соціальної згуртованості актуалізує партикуляристський підхід до аналізу цього феномену, наголошує на тому, що для кожної держави має застосовуватись власний алгоритм конструювання соціальної згуртованості, що має соціокультурні особливості. Отже, і універсальні «рецепти» конструювання соціальної згуртованості є досить обмеженими з погляду практичної реалізації.

Окрім особливостей конструювання соціальної згуртованості на мікросоціальному та мегасоціальному рівнях як складника державної політики, не менш важливим видається завдання щодо пошуку універсальної моделі дослідження соціальної згуртованості в рамках академічного підходу з перспективою крос-культурного порівняння. Дослідники, які реалізують таку мету, ухвалюють методологічне рішення про виведення ціннісного компонента з визначення та моделі емпіричної операціоналізації соціальної згуртованості. Піонером у цьому напрямі варто визначити Дж. Чана, який одним із перших наголосив на тому, що «соціальна згуртованість сама собою не має логічних зв'язків з лібералізмом, ані з консерватизмом, ані з будь-якими іншими системами ідеології» [4, с. 292]. Методологічною пропозицією Дж. Чана, яка набула поширення серед дослідників цього феномену (дослідження Дж. Боттоні [26] та Радара соціальної згуртованості [27]), став аналіз взаємозв'язку соціальної згуртованості (що не визначається через зазначення ціннісних компонентів) із соціокультурними (набір цінностей) та соціоекономічними чинниками.

Подальші світові емпіричні дослідження соціальної згуртованості, побудовані на застосуванні моделі Дж. Чана, засвідчили подекуди неочевидні кореляції між соціальною згуртованістю та певним набором цінностей. Так, Я. Делфі й інші дійшли висновку, що загальноприйняті азіатські культурні риси – колективізм та дистанція від влади (power distance) не є міцною основою для забезпечення соціальної згуртованості, оскільки їхня кореляція із згуртованістю є слабкою (дистанція від влади) або нелінійною (індивідуалізм/колективізм). Дослідники підсумували, що актуальність «азіатських цінностей» для забезпечення соціальної згуртованості азіатських суспільств є більш обмеженою, ніж це уявляється [28].

Незважаючи на те, що визначення соціальної згуртованості, розроблене Дж. Чаном, не містить відсилки до певних цінностей, його не можна назвати таким, що справді позбавлене ціннісного підґрунтя. На

думку Дж. Чана, соціальна згуртованість – це «стан справ, що стосується як вертикальних, так і горизонтальних взаємодій між членами суспільства, та характеризується набором настанов і норм, що включають довіру, почуття приналежності і готовність брати участь та допомагати, а також відповідні поведінкові прояви» [4, с. 290]. На наше переконання, готовність допомагати іншим як на рівні настанов, так і на рівні практичної реалізації є нічим іншим, як утіленням цінності колективізму. Схожа ситуація є актуальною і для методологічної позиції Д. Стенлі, який критикує амбівалентність концепту «спільних цінностей» та у власному визначенні уникає ціннісного складника, дефінує соціальну згуртованість як «готовність соціальних суб'єктів співпрацювати один з одним без примусу в комплексі соціальних відносин» [29, с. 9]. Проте очевидно, що така готовність до співпраці, у свою чергу, має ціннісну природу (зокрема, є переконанням у тому, що «певний вид діяльності є більш особисто або соціально прийнятним, ніж протилежний йому» [15, с. 5] – визначення поняття «цінність» за М. Рокичем). Це, у свою чергу, засвідчує соціокультурну природу соціальної згуртованості та неможливість уникнення ціннісного підґрунтя її формування та відтворення в суспільстві.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження засвідчило, що недоліками концепцій ціннісної гомогенності та гетерогенності є відсутність визначення методологічного статусу цінностей, коли останні виступають чи то компонентом, чи то чинником її посилення. «Спільні цінності», на необхідності формування яких наголошують представники концепції ціннісної гомогенності, можуть мати амбівалентний характер щодо соціальної згуртованості (тобто як послаблювати, так і посилювати її, чи мати різну спрямованість на макрота мезосоціальних рівнях). Не менш проблематичним уявляється визначення універсального набору «цінностей згуртованого суспільства», оскільки останній є контекстуальним історичним, політичним та соціокультурним умовам кожної держави як соціальної системи. Аналіз моделей дослідження соціальної згуртованості, що побудовані на ідеї «виведення» ціннісного компонента з дефініції та моделі її емпіричної операціоналізації соціальної згуртованості, доводить, що вони все ж таки зберігають ціннісне підґрунтя, що унеможливує редукування та відмову від соціокультурної природи феномену згуртованості.

З методологічного погляду нам здається доцільним запропонований Дж. Чаном «відхід від цінностей» у теоретичній концептуалізації та емпіричній операціоналізації соціальної згуртованості та подальшому дослідженні кореляційного зв'язку з конкретними наборами цінностей. Реалізація такої методології в дискурсі соціологічних досліджень може стати надійним інструментом для посилення соціальної згуртованості вже як категорії соціальної політики на рівні формування державних стратегій соціального розвитку. Для успішної роботи в цьому напрямі нам видається актуальним системний підхід, тому

у зв'язку з активною євроінтеграцією України важливим чинником підвищення ефективності цих процесів нам убачається актуалізація в українському суспільстві цінностей згуртованості, що задекларовані на рівні документів Ради Європи – прийняття різноманіття та суміжних загальнолюдських цінностей (толерантність, повага, людяність, взаємність). Реалізація такого підходу, на наше переконання, не лише сприятиме успішній соціокультурній інтеграції українців до європейського аксіопростору, але й посилюватиме соціальну згуртованість на рівні українського суспільства, зокрема й формуватиме ціннісне підґрунтя та соціокультурну «готовність» до реінтеграційних процесів, пов'язаних із поверненням Україні тимчасово окупованих територій Донбасу і Криму. Перспективним убачається синтез концепцій ціннісної гомогенності та гетерогенності, коли «спільними цінностями» мають стати саме «цінності згуртованого суспільства».

У майбутніх дослідженнях феномену соціальної згуртованості вбачається доцільним застосовувати диференціацію цінностей (як «спільних цінностей», так і «цінностей згуртованості») на такі, що декларуються та реалізуються. Ця типологія видається методологічно евристичною, оскільки дозволяє виокремлювати два стани соціальної згуртованості – потенційний (побудований на декларативних цінностях) та реальний (актуалізований), що враховує реалізацію задекларованих цінностей у практичній площині.

Список використаної літератури

1. Бондаренко М., Бабенко С., Боровський О. Соціальна згуртованість в Україні (досвід аплікації методики Bertelsmann Stiftung до даних Європейського соціального дослідження). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2017. № 8. С. 58–65.
2. Jenson Jane. Defining and measuring social cohesion. Commonwealth Secretariat : UNRISD, November 2011. 34 p.
3. Bernard P. Social cohesion: A dialectical critique of a quasi-concept. *Lien social et Politiques*. 1999. № 41. P. 47–59.
4. Chan J., To H., Chan E. Reconsidering social cohesion: Developing a definition and analytical framework for empirical research. *Social indicators research*. 2006. № 75 (2). P. 273–302.
5. Berger-Schmitt R. Considering social cohesion in quality of life assessments: Concept and measurement. *Social Indicators Research*. 2002. № 58. P. 403–428.
6. Andrews R., Jilke S., Dewalle S. Economic strain and perceptions of social cohesion in Europe: Does institutional trust matter? *European Journal of Political Research*. 2014. № 53. P. 559–579.
7. Hulse K., Stone W. Social Cohesion, Social Capital and Social Exclusion. *Policy Studies*. 2007. Vol. 28. № 2. P. 109–128.
8. Jeannotte M. Sharon Social cohesion: Insights from Canadian research. *Presented at the Conference on Social Cohesion*. Hong Kong, November 29, 2003. URL: https://www.researchgate.net/publication/228981786_Social_cohesion_Insights_from_Canadian_research (дата звернення: 01.03.2021).

9. Beauvais C., Jenson J. Social Cohesion: Updating the State of the Research. 2002. 62 p.
10. Kearns Ade, Ray Forrest. Social Cohesion and Multilevel Urban Governance. *Urban Studies*. 2000. Vol. 37. № № 5–6. P. 995–1017.
11. Schiefer D., Noll der van J. The Essentials of Social Cohesion: A Literature Review. *Social Indicators Research*. 2017. № 132. P. 579–603.
12. Парсонс Т. Понятие общества: компоненты и их взаимоотношения. *THESIS: теория и история экономических и социальных институтов и систем*. 1993. № 2. С. 94–122.
13. Ионин Л. Социология культуры : учебное пособие. Москва : Логос, 1996. 280 с.
14. Сокурская Л. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода. Харьков, 2006. 576 с.
15. Rokeach M. The nature of human values. *Free Press*. 1973. 438 p.
16. Здравомыслов А. Потребности. Интересы. Ценности. Москва : Политиздат, 1986. 223 с.
17. Ярская-Смирнова Е., Ярская В. Социальная сплоченность: направления теоретической дискуссии и перспективы социальной политики. 2017. URL: http://www.jourssa.ru/sites/all/files/volumes/2014_4/larskaya_Yarskaya_2014_4.pdf (дата звернення: 01.01.2021).
18. Schwartz S., Bardi A. Value hierarchies across cultures: Taking a similarities perspective. *Journal of Cross Cultural Psychology*. 2001. № 32. P. 268–290.
19. Cultural Information and Research Centers Liaison in Europe, Canadian Cultural Research Network. *Making Connections: Culture and Social Cohesion in the New Millennium* : Conference Report. May 26–27, 2000. University of Alberta, Edmonton.
20. Social cohesion: A policy and indicator framework for assessing immigrant and host outcomes / P. Spoonley et al. *Social Policy Journal of New Zealand*. 2005. № 24 (1). P. 85–110.
21. Council of Europe. Concerted development of social cohesion indicators (Methodological guide). Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2005. URL: https://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/GUIDE_EN.pdf (дата звернення: 01.02.2021).
22. Xavier Fonseca, Lukosch Stephan, Brazier Frances. Social Cohesion Revisited: a New Definition and How to Characterize It. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. 2019. № 32 (2). P. 231–253.
23. UNDP Bureau of Crisis Prevention and Recovery. *Community Security and Social Cohesion*. 2009. P. 14.
24. Green A., Janmaat J. Regimes of social cohesion: societies and the crisis of globalization. *Education, Economy and Society*. Palgrave Macmillan : Basingstoke, 2011. 248 p.
25. Triandis H. The Many Dimensions of Culture. *The Academy of Management Perspective*. 2004. Vol. 18. P. 88–93.
26. Bottoni G. A multilevel measurement model of social cohesion. *Social Indicators Research*. 2018. № 136 (3). P. 835–857.
27. Social Cohesion Radar: Measuring Common Ground. An International Comparison of Social Cohesion Methods Report. URL: http://aei.pitt.edu/74134/1/Social_cohesion_radar.pdf (дата звернення: 17.01.2021).

28. Social cohesion and its correlates: A comparison of Western and Asian societies / Delhey Jan et al. *Comparative Sociology*. 2018. № 17 (3–4). P. 426–455.

29. Stanley D. What Do We Know About Social Cohesion: The Research Perspective of the Federal Government's Social Cohesion Research Network. *Canadian Journal of Sociology*. 2003. № 28 (1). P. 5–17.

Deineko O. O. Axio-strategies of a cohesive society: value homogeneity, value heterogeneity or “value rejection”?

The article is dedicated to the analysis of the peculiarities of values positioning in the concepts of social cohesion, formed within the political and academic discourses of its study, in the methodological dimension of the socio-cultural approach. Exploring the features of the “presence” of the value component in the definitions of social cohesion, the author analyzes the advantages and disadvantages of two concepts – value homogeneity and value heterogeneity. As a disadvantage of both of them the author identifies the lack of definition of values methodological status, when the latter are either a component or a factor of strengthening social cohesion. It is concluded that “common values”, the need for the formation of which is emphasized by the representatives of the value homogeneity concept, can be ambivalent in relation to social cohesion (both weaken and strengthen it, or have different directions of influence at the macro and meso-social levels). The synthesis of the concepts of value homogeneity and heterogeneity is seen as promising, when the “common values” should be the “values of a cohesive society”. The author concludes that monitoring the internalization of Ukrainians’ “values of cohesion” and determining the degree of their “commonality” will identify the socio-cultural basis of the potential state of social cohesion in Ukraine. In the methodological plane, the author substantiates the expediency of “departure from values” in the theoretical conceptualization and empirical operationalization of social cohesion and further study of the correlation with specific sets of values. At the same time, it is emphasized that “derivation” of the value component from the definition and empirical operationalization of social cohesion does not deprive the model of studying social cohesion of the value basis, which makes it impossible to reduce and abandon the sociocultural nature of social cohesion. In further studies of this phenomenon, the author considers it appropriate to apply the differentiation of values (both “common values” and “values of cohesion”) to those that are declared and realized. The application of such a typology will allow to distinguish two states of social cohesion – potential (based on declarative values) and real (actualized), which takes into account the implementation of declared values in practice.

Key words: social cohesion, common values, values of cohesion, axio-strategy, value homogeneity, value heterogeneity.